

„KARTA OCHRONY HISTORYCZNYCH RUIN”

/zasady ochrony historycznych ruin/
przyjęta Uchwałą Walnego Zgromadzenia Członków PKN ICOMOS w dniu 4 grudnia 2012 r.

1. Historyczna ruina (ukształtowana w wielowiekowym procesie niszczenia) jest pełnowartościową formą zabytku. Autentyzm jest główną wartością architektoniczno-przestrzenną, artystyczną i cechą historycznej ruiny. Ochrona autentycznej substancji i formy historycznej ruiny jest warunkiem zachowania jej wartości jako dokumentu historycznego. Historyczna ruina ma również wartość jako trwały i znaczący element krajobrazu kulturowego. Pełna ocena wartości ruin powinna mieć charakter porównawczy (powinna być dokonywana w skali zasobu regionalnego lub krajowego).
2. W Polsce coraz częściej ma miejsce wznoszenie na historycznych ruinach nowych budowli. Jest to bezpodstawnie traktowane jako odbudowa historycznych obiektów. Prace przekształcające ruiny w kubatury użytkowe najczęściej prowadzone są bez pełnej wiedzy o historycznej formie obiektu, a nawet ze świadomym zniekształcaniem jego pierwotnej formy. Wszelkie działania budowlane nie poparte jednoznacznymi wynikami badań i przekształcające ruinę w fantazyjne budowle, stanowią nieodwracalną ingerencję w historycznie ukształtowaną formę i substancję zabytku i prowadzą do trwałej utraty jego wartości.
3. Ochrona ruin historycznych powinna mieć charakter kompleksowy – powinna obejmować zachowane mury, formy ziemne (będące relikami dawnych umocnień), nawarstwienia gruzowe oraz krajobraz (którego elementem są ruiny).
4. Historyczne ruiny – podobnie jak inne zabytki – mogą pełnić (po zabezpieczeniu i udostępnieniu) współczesne, atrakcyjne turystycznie funkcje.
5. Najwłaściwszą formą ochrony wartości zabytkowych historycznej ruiny jest jej utrwalenie i zabezpieczenie historycznej substancji przed procesami niszczącymi oraz udostępnienie turystom.
6. Utrzymanie formy trwałej ruiny wymaga analogicznie do innych obiektów zabytkowych ciągłych zabiegów konserwatorskich i budowlanych; monitoring stanu ruiny jest warunkiem minimalizacji zakresu koniecznych zabiegów. W niektórych przypadkach zabiegi techniczne polegające na konsolidacji zachowanych elementów (np. uzupełnienie zachowanych fragmentarycznie murów, sklepień czy stropów, w formie opartej na wynikach badań, lub wprowadzenie dodatkowych, współczesnych konstrukcji wzmacniających) są jedyną szansą utrzymania historycznej ruiny i prowadzenia innych działań konserwatorskich. Taki zakres prac można uznać za dopuszczalny przy zachowaniu zasady minimum interwencji.
7. W uzasadnionych przypadkach możliwe są współczesne, niewielkie kubaturowo uzupełnienia architektoniczne pod warunkiem, że będą jednoznacznie odróżniać się od historycznej tkanki i konstrukcji, a wprowadzone przekształcenia będą „odwracalne”. Współczesne uzupełnienia (np. pomieszczenia muzealne lub słu-

zące obsłudze ruchu turystycznego) nie mogą zmieniać obrazu ruiny w krajobrazie i nie mogą dominować nad autentyczną substancją.

8. Wszelkie ingerencje w substancję zabytkową ruin historycznych mogą być podejmowane po wykonaniu inwentaryzacji, waloryzacji krajobrazowej oraz pełnego zakresu badań (historycznych, konserwatorskich, archeologicznych i architektonicznych).
9. Znaczenie ruiny w krajobrazie powinno być istotnym kryterium precyzującym zakres dopuszczalnej ingerencji. Decyzje dotyczące przekształceń historycznej ruiny powinny być dokonywane w konsultacji ze specjalistami w tej dziedzinie (uzasadnione jest powołanie kolegium opiniodawczego ds. ochrony ruin i zamków).
10. Prace wykraczające poza utrzymanie substancji i formy ruin powinny mieć charakter działania wyjątkowego. Nadrzędną zasadą powinno być zachowanie wszystkich autentycznych reliktyw i spełnienie warunków określonych w p. 8.
11. Historyczne ruiny jako część narodowego zasobu zabytków powinny być przystosowane i udostępnione do zwiedzania. Prywatyzacja czy zmiana funkcji nie może wiązać się z istotnym ograniczeniem dostępu do zabytkowych ruin.

OCHRONA, KONSERWACJA I RESTAURACJA HISTORYCZNYCH RUIN

(zasady zabezpieczenia i udostępnienia społeczeństwu historycznych ruin)

autorski aneks do Karty Ochrony Historycznych Ruin

1. Historyczne ruiny zostały ukształtowane w wiekowym procesie destrukcji i stanowią jedną z pełnowartościowych form zabytków. Ich główną wartością jest autentyzm. Ochrona tej autentycznej substancji i historycznej już formy jest głównym warunkiem zachowania malowniczości ruin i ich wartości dokumentalnej, ale także znaczącego elementu krajobrazu kulturowego.
2. W Polsce coraz częściej obserwujemy niedopuszczalne działania w obrębie historycznych ruin polegające na ich bezpodstawnej odbudowie lub budowie pseudozabytków przy wykorzystaniu historycznej substancji. Prowadzi to do nieodwracalnych strat kulturowych. Prywatyzacja czy zmiana funkcji nie może usprawiedliwiać takich działań, ani ograniczać dostępu do zabytkowych ruin.
3. W ruinach historycznych nie wolno planować, a tym bardziej podejmować jakichkolwiek działań bez ich pełnego rozeznania poprzez kompleksowe badania (historyczne, archeologiczne, architektoniczne). Badania te od początku do końca muszą być prowadzone przez te same osoby (zespoły osób). Odejście od tej zasady powoduje bowiem w sposób nieunikniony nieodwracalne błędy przy rozpoznaniu ruin.
4. Dopiero po kompleksowych badaniach ruin zakończonych odpowiednią dokumentacją należy przystąpić do oceny ich wartości oraz dokonania porównań w skali regionu i kraju.
5. Następnym etapem winno być przygotowanie specjalnej dokumentacji projektowej dla zabezpieczenia ruin oraz przeznaczenia ich na cele turystyczne. Wymaga to odpowiednio przygotowanej kadry projektantów ale także często powołania specjalnego kolegium opiniodawczego do spraw ochrony i konserwacji ruin, które winno konsultować przebieg prac na wszystkich ważniejszych etapach.
6. Dokumentacja projektowa dla konserwacji i restauracji ruin (w zależności od ich indywidualnego charakteru) zapewne będzie przewidywała szereg nowych, dodanych koniecznie, elementów wynikających z programu, którego zakres przedstawiony jest w następnym 7 punkcie. Te dodane konieczne elementy muszą jednak być ograniczone do niezbędnego minimum (tak w ilości jak i w wielkości) aby nie naruszały zasadniczych cech dawnego układu, a także aby nie dominowały nad oryginalną substancją ruin, z którymi winny być zintegrowane ale jednocześnie i czytelne, aby nie nastąpiło zafałszowanie historycznego obrazu ruin.

7. Podstawowym celem dokumentacji projektowej dla ruin jak i na jej podstawie realizacji prac winno być:
  - a) Wykluczenie prac rekonstrukcyjnych
  - b) Zabezpieczenie poprzez konserwację murów oraz elementów architektonicznych
  - c) Zabezpieczenie struktur budowlanych oraz ich reliktyw w ramach prac restauratorskich
  - d) Uczytelnienie zniszczonych najważniejszych historycznie elementów architektonicznych jak i układów funkcjonalnych
  - e) Udostępnienie ruin społeczeństwu do zwiedzania
  - f) Uatrakcyjnienie ruin

8. Przeprowadzone prace w ruinach winny osiągnąć następujące efekty:
  - a) Zachowanie zastanej formy ruin
  - b) Zachowanie oryginalnej substancji i zapewnienie jej dominacji nad dodanymi uzupełnieniami (mimo że koniecznymi)
  - c) Zachowanie wartości dawności ruin
  - d) Zachowanie malowniczości ruin jak i ukształtowania otaczającego terenu
  - e) Utrzymanie formy ruin jako tradycyjnego charakteru krajobrazu
  - f) Zapewnienie zwiedzającym dostępności do najciekawszych elementów ruin, a z nich możliwość wglądu w interesujący otaczający krajobraz

Załącznik: (może być traktowany oddzielnie lub połączony z pkt.7)

Przykładowy zakres ograniczonych prac wynikających z punktu 7 zależy od indywidualnego charakteru ruin.

Ad.7a. W ruinach możliwa jest jedynie anastyloza, czyli złożenie w jedną całość rozproszonych oryginalnych elementów (elementy uzupełniane winny być czytelne)

Ad.7b. Zabezpieczenie murów i elementów kamiennych oraz ceglanych, a także tynków i polichromii (prace te mogą wykonywać jedynie konserwatorzy - restauratorzy dzieł sztuki)

Ad.7c. Stałe zabezpieczenia konstrukcyjne, konieczne przemurowania, odbudowa sklepień nad piwnicami, naprawa zarwanych stropów, zabezpieczenie korony murów, ewentualne zadaszenia, odwodnienie itp. Monitoring stanu ruin jak i monitoring dla bezpieczeństwa.

Ad.7d. Np. nieznaczne wyciągnięcie ponad teren murów fundamentowych, uzupełnienie zniekształconych otworów itp., wprowadzenie nazw pomieszczeń, wykonanie plansz i modeli rekonstrukcyjnych.

Ad.7e. Przygotowanie ciągów komunikacyjnych w poziomie (kładki i bariery bezpieczeństwa) jak i w pionie (schody). Tarasy widokowe umożliwiające wgląd zarówno w ruinę jak i w krajobraz. Zorganizowanie lapidariów (wydobytych detali architektonicznych usystematyzowanych pomieszczeniami) najlepiej w istniejących kubaturach, które także można wykorzystać do obsługi turystycznej. Nowe niewielkie pomieszczenia powinny należeć do wyjątków i nie zniekształcać obrazu ruin. Nie wolno także zapominać o sanitariatach, które zasadniczo powinny być poza ruinami.

Ad.7f. Organizowanie widowisk historycznych. Realizacja programu „światło i dźwięk” najlepiej w formie holografii, 3D lub mappingu. Programy te winny dotyczyć danych ruin, np. odtworzenie wirtualne danego zabytku jak i ewentualnie jego historii. Instalacje dla powyższych programów nie mogą ingerować w substancję i dominować nad zabytkiem. Idealnym rozwiązaniem byłoby ustawienie aparatury poza ruinami.